

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra politologie a evropských studií

František Sněhota

**Postoje voličstva populistických stran:
srovnání Visegrádské skupiny**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jakub Lysek, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě citovaných pramenů a literatury.

V Olomouci dne: .....

.....František Sněhota

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. et Mgr. Jakobovi Lyskovi Ph.D. za odborné vedení práce, vstřícný a ochotný přístup, cenné rady a podnětné připomínky.

Obsah

Úvod.....	6
Teorie	9
1. Definování pojmu populismus	9
1.1. Populismus jako ideologie.....	11
2. Hrozby spjaté s populismem	14
3. Představení jednotlivých populistických stran podle států	15
3.1. Česká republika.....	16
3.2. Slovensko	20
3.3. Polsko.....	24
3.4. Maďarsko	25
Metodologie	29
4. Výsledky analýzy	31
4.1. Výsledky regrese 2014.....	31
4.2. Výsledky regrese 2018.....	33
4.3. Srovnání	34
4.4. Diskuse.....	38
Závěr	40
Anotace	42
Literatura.....	44

Úvod

Populismus je v současnosti jedním z nejdiskutovanějších témat, a to jak v akademické sféře, tak i v široké veřejnosti. Tento pojem byl Cambridge Dictionary označen jako slovo roku 2017. Důvodem této atraktivity pro širokou veřejnost je jednak úspěch populistických stran v posledních letech ve světě a jednak jeho různé podoby, díky kterým se jedná o zajímavé téma pro další výzkumy. Tato práce se soustředí na bližší porozumění voličstvu populistických stran, a to skrze analýzu postojových důvodů.

Jestliže je tématem práce voličstvo populistických stran, je zcela nezbytné zaměřit se též na populismus samotný. Pro tuto práci bude důležité jasně definovat pojem populismus a jelikož se zabývá srovnáním populismu ve státech visegrádské čtyřky (dále V4), je třeba vycházet z definice, která se soustředí na společné prvky různých populistických subjektů. Tato práce se nebude zabývat pouze jedním typem populistických stran, jako jsou nacionální a centristické populistické strany, nýbrž se všemi relevantními populistickými stranami na území V4.

Cílem této práce je najít postojové důvody, které ovlivňují rozhodování voličů při výběru populistické či jiné strany. Snahou je hledat takové důvody, které jsou společné pro všechny voliče států V4. Přestože většina studií na téma populismu se zabývá západní Evropou, jsou to právě státy centrální Evropy, kde mají v současnosti populistické strany největší úspěchy. Vzhledem k množství populistických subjektů v současné politice je důležité se hlouběji zamyslet nad tím, kdo a proč tyto strany volí. Tato informace je cenná z hlediska politického marketingu a stejně tak může i politologii nabídnout konkrétnější vhled do fungování populistických stran. Populistické strany mohou být, jak bude popisováno v dalších kapitolách, pro demokratický režim nebezpečné. V nových demokraciích, jako jsou ty v postkomunistických státech, mohou takové strany narušovat instituce, které nemají vybudovanou dlouhou tradici a nejsou připraveny čelit nátlaku, který populistické strany mohou vyvíjet (Bugaric, 2008). Práce je časově vymezená rámcem posledních dvou parlamentních voleb států V4. Budou zde využita data European Social Survey (dále ESS), a to z roku 2014 a 2018.

Jaké postojoyvé důvody mají zásadní vliv na konečné rozhodnutí voliče při volbě mezi populistickou či jinou stranou? Které z těchto postojoyvých důvodů jsou významné pro všechny voliče populistických stran ve visehradské čtyřce? Jaké jsou rozdíly v postojoyvých důvodech nacionálních a centristických populistických stran? Na tyto otázky se tato práce snaží odpovědět.

Protože je tato práce analytická a snahou je získat nové poznatky o voličích populistických stran, bude rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a analytické. První část se zaměří na teoretické vymezení celé práce, po čemž přiblíží právě definici populismu. Tato část bude vycházet z prací autorů, jako jsou Margaret Canovan, Cas Mudde či Kurt Weyland. Budou zde přiblíženy různé pohledy na populismus a zároveň bude zdůvodněno, která definice bude pro tuto práci nejvhodnější. Taktéž budou v krátkosti popsány nacionální a centristické populistické strany. Zvolená definice bude stěžejní pro následující část práce, kde budou přiblíženy všechny strany, které zde jsou zkoumány. Následně budou detailněji přiblíženy strany, které jsou součástí této analýzy, a na základě předchozí části, ve které bude stanovena definice populismu, se pokusím vyargumentovat, proč je opravdu lze označit za strany populistické.

V metodologické části budou důkladněji popsány jednotlivé závisle a nezávisle proměnné a jejich transformace a následně bude provedena analýza. Analýza bude provedena za pomoci binární regresní analýzy vybraných proměnných v programu SPSS. Výběr těchto proměnných se bude opírat o výzkumy dalších autorů na toto téma a o teorii „losers of globalization“, která bude blíže popsána v teoretické části práce. Při vytváření analýz jsou čerpána data z dotazníků ESS. Binární regresní analýza bude použita pro účely této práce z důvodu spolehlivého popsání vztahu jednotlivých nezávisle proměnných se závisle proměnnými.

Analytická část se bude zprvu soustředit na rozbor každé ze stran, které budou součástí výzkumu. Z důvodu absence Slovenska v ESS v roce 2014 se slovenskými stranami bude práce zaobírat pouze při analýze výsledků pro rok 2018. Po prezentaci výsledků jednotlivých stran bude provedena komparace separátně pro rok 2014 a pro rok 2018 a dále srovnání závěrů z obou ročníků průzkumu. V této části práce taktéž budou porovnány výsledky s výzkumy

dalších autorů, kteří se taktéž zabývali zkoumáním postojových důvodů a jejich vlivu při volbě populistických stran.

Vícero studií se zaměřuje na zkoumání populistických postojů. Tyto studie budou tvořit základ pro tuto práci a poslouží pro teoretické uchopení postojových důvodů populistických voličů. V roce 2011 zkoumal David Doyle podporu populistických prezidentských kandidátů v Latinské Americe. V tomto výzkumu se zaměřil především na to, jakým způsobem ovlivňuje voličská nedůvěra v politiku následný výběr kandidáta. Jeho analýza ukázala existenci korelace mezi nedůvěrou občanů k politice a jejich volbou populistického kandidáta (Doyle 2011). V roce 2013 vznikla studie A. Akkermana a C. Muddeho, ve které měřili sílu populistických postojů ve Flandrech. Belgie by měla být ideální zemí pro studium populismu, neboť zde mají populistické strany poměrně silnou tradici a dlouhodobý úspěch ve volbách. V této studii byly zkoumány populistické, pluralistické a elitářské postoje napříč stranami Belgie (Akkerman, 2013). Tuto práci rozšířil v roce 2016 Bram Spruyt, který ji doplnil o teorii „losers of globalization“. Navíc zkoumal některé sociodemografické proměnné jako například věk a vzdělání. Dále se zaměřil na zájem o politiku a účast v ní (Spruyt, 2016). Další rozpracování teorie „losers of globalization“ lze nalézt v práci M. Rhodujina, ve které srovnává 15 západoevropských zemí. Pokoušel se najít společné postojové důvody voličů za pomoci regresní analýzy (Rhoduijn, 2017). Výše zmiňované práce poslouží jako základ pro stanovení teoretického rámce této práce a pro srovnání výsledků v poslední části.

Teorie

1. Definování pojmu populismus

Přestože základní definice populismu jsou již jasně dané, existuje stále množství nejasných konceptů, které se k populismu vážou. Populismus je velice široký a nejasný pojem, a jakýkoliv jeho výklad je proto složitý. Za jednu z obtíží studia populismu jako takového považuje Thomas O'Brien (2015) jeho „chameleonský“ charakter. Tedy že populistické strany mohou být pravicové i levicové, mohou mít silného lídra, anebo nemusí mít lídra žádného. Taktéž má každá populistická strana svá specifika, se kterými je nutno při jejich studiu počítat.

Bylo by záhodno vyjmenovat si některé z autorů, kteří se zkoumáním pojmu populismus zabírali. Mezi tyto autory patří Margaret Canovan, která vytvořila dvě strategie, které při studiu populismu mohou být použity – strategii A, jež slouží výzkumníkům, kteří se snaží vytvořit jednotnou teorii pro všechny populistické subjekty, a strategii B, v rámci které se autoři zabývají jednotlivými případy populismu hlouběji (Canovan, 1982). Sama M. Canovan upřednostňovala strategii B, protože strategie A by podle ní mohla vést k přílišné arbitrarnosti pojmu. Konečné výsledky každé z těchto strategií se liší. Zatímco strategie A vede k novým teoriím, strategie B směřuje k vytvoření typologií.

Na téma populismu se vztahuje také množství různých definic a koncepcí, vyplývajících z různorodosti zkoumání tohoto pojmu (Kubát, 2016). Dřívější práce na téma populismu se zabíraly převážně snahou o jasnou koncepci tohoto pojmu. Přesto někteří autoři zabývající se populismem vytváří vlastní ad hoc definice (Mudde, 2018). V současnosti převládají tři různé koncepce tohoto pojmu. Prvním je pohled na populismus jako na způsob myšlení. Takovéto myšlení nemá jasný cíl a je vnitřně nesourodé a černobílé (Laclau, 2005). Jedná se tedy o příliš širokou koncepci, a není tak pro studium v této práci nejvhodnější. Druhým je pohled na populismus jako na ideologii, což je v současnosti velice rozšířená koncepce, se kterou se ztotožňují autoři jako Duncan McDonnell, Cas Mudde či Paul Taggart. Poslední je pohled na populismus jako na politickou strategii (Weyland, 2001). Weyland mluví o

populismu jako o mocenské strategii, ve které jde o soustředění se na metody a nástroje sloužící k získání politické moci (Kubát 2016, 15). Vzhledem k tomu, že se tato práce soustředí na postojové důvody, není zde vhodná definice populismu jako myšlení. Weylandova definice se soustředí spíše na cíle populistů než na vztah, který prezentují, a opět tedy není příhodná pro tento výzkum. Definice Cas Muddeho a dalších autorů, která se soustředí na populismus jako ideologii je pro tuto práci nejvhodnější, neboť se zaměřuje právě na vztah mezi lidmi a populisty. Stefan Rummens popisuje rozdíl mezi liberální demokracií a populismem taktéž skrze lid, a tedy jak vidí jednotlivé strany lid. *„Přestože obě tradice podporují suverenitu lidu, znamená pro ně „lid“ naprosto odlišné věci. Populisté lid chápou jako homogenní skupina sdílející kolektivní identitu. Pro liberální demokraty však znamená lid názorovou pluralitu, která obsahuje svobodné a sobě rovné občany.“* (Rummens, 2017, vlastní překlad z angličtiny)

Nacionálně populistické strany definoval P. Taggart ve svém článku *New populist parties in Western Europe*. Přestože se jedná o výzkum starší více než 25 let, tato definice se používá v pracích na téma nacionálního populismu dodnes. V této práci autor definuje nové krajně pravicové strany, které vyobrazuje jako populistické, pravicové a proti-systémové. Jedno z hlavních témat těchto stran je téma domoviny (heartland), čímž jsou označovány jevy, které jsou „normální“ či „správné“. O nativismu těchto stran je možno hovořit, neboť se negativně staví proti všemu, co není součástí jejich domoviny. Takový populismus často vyloučí z domoviny ty, kteří jejich vizi nesdílejí či ohrožují. Mezi nimi mohou být politici, imigranti, byrokrati či intelektuálové. Stejně jako u jiných typů populistických stran, v rétorice se taktéž objevuje téma obyčejných lidí, kteří jsou vyobrazováni jako typičtí obyvatelé jejich domoviny (Taggart, 1995).

Zatímco v západní Evropě se v 90. letech začaly objevovat nové, krajně pravicové populistické strany, v centrální a východní Evropě se začaly utvářet strany, které zcela postrádaly jasně vymezenou ideologii. Tyto strany, nazývané nové nebo centristické, se díky absenci ideologie mohou prezentovat jako alternativa zaběhlého establishmentu. Programy takových stran mluví o boji proti zkorumpovaným elitám a o zlepšení životních podmínek lidí. Jelikož

nejsou ideologií nijak omezovány, mají možnost říkat lidem, co chtějí slyšet (Pop-Eleches, 2010). Petr Učeň, který studoval tyto strany na Slovensku na přelomu tisíciletí, je popsal jako alternativy mainstreamových stran, které nezastávají extremistické pozice, a tedy jádrem identity těchto stran je samotný populismus (Učeň, 2004).

1.1. Populismus jako ideologie

Pro tuto práci je velice důležitá definice pojmu populismus, na které budou v další části práce testovány jednotlivé strany v rámci toho, jestli je lze považovat za populistické, a tedy vhodné ke zkoumání v další, analytické části práce. K tomuto účelu bude nejlépe sloužit definice, která se zaměřuje na jednotné znaky populistických stran, tedy některá z A strategií, jak o nich mluví Margaret Canovan. Pohled na populismus jako na ideologii je proto v tomto případě nejlepší volbou. Tato práce se snaží vysvětlit volbu voličů, není tedy třeba se dopodrobna zabývat populismem jako takovým.

Práce bude vycházet z publikace Cas Muddeho a jeho „thin-centered ideology“. Taková ideologie se zaměřuje na určité prvky společnosti a nejedná se o plnohodnotnou ideologii, díky čemuž se dá nejlépe použít při zkoumání různorodých populistických subjektů. Tato definice rozděluje společnost na dvě homogenní a antagonistické skupiny. Na jedné straně stojí čistý a dobrý lid, na druhé straně stojí zkorumpované elity. Taktéž uvádí, že vláda by měla být navrácena zpátky lidu jako jedinému suverénu. Vzhledem k tomu, že se nejedná o plnohodnotnou ideologii, může se tak populismus vázat na zcela odlišné ideologie, jako je nacionalismus, socialismus, komunismus apod. (Mudde, 2004). Vlastimil Havlík ve své práci definuje tři základní charakteristiky populismu. Zaprvé, lid a elity jsou děleni na dvě homogenní skupiny. Zadruhé, tyto dvě skupiny jsou antagonistické a morálně rozdělené. Zatřetí, lid je viděn jako morální suverén a je potřeba mu navrátit elitami ukradenou suverenitu zpátky (Havlík, 2019).

Jako lid je označován každý, kdo není součástí zkorumpované elity. Populisti tuto skupinu obyvatelstva prezentují jako dobré, těžce pracující občany. Těmto lidem je odpíráno dostatečně se podílet na politickém dění. Místo těchto dobrých lidí je zastupují elity, které se nesnaží jednat v zájmu lidu. Populisté přicházejí

s řešením, které napomůže ke svržení těchto elit a navrácení vlády zpět obyčejným lidem (Mudde, Kaltwasser 2017).

Zkorumpovanou elitou jsou většinou označováni političtí představitelé země. Může se však jednat i o představitele nadnárodních organizací, velikých společností aj, veskrze se do této kategorie může řadit kdokoliv, kdo představuje hrozbu pro populistické politiky. Všichni, kdo jsou „proti“ dobrému lidu, mohou být označeni za elitu. Jelikož je svět očima populistů černobílý, je každý, kdo není součástí dobrého lidu elita a naopak. Jakmile se populisté dostanou do vlády či získají jinou významnou funkci, stávají se elitou, proti které bojují. V tomto případě se pak mění tento pojem a elitou je označován někdo jiný (Mudde, Kaltwasser 2017).

Antagonismus těchto dvou skupin vychází právě z manichejského vnímání světa populisty. Jelikož je společnost rozdělena na dvě skupiny, z nichž jedna je dobrá a druhá špatná. Jako špatní jsou označováni všichni ti, kteří mají rozdílný názor, než má „dobrá“ většina, takovéto rozdělení navíc znemožňuje kompromis, neboť by tím byla narušena čistota dobrého lidu (Mudde, 2004: 254).

Jako suverenita a vůle lidu, kterou je třeba navrátit a podle které je třeba se řídit, je myšlena populistická snaha o předání moci lidem. Populisté se tak často snaží prosadit přímou demokracii, díky které by měli lidé co největší podíl na moci. Tyto změny mohou vést k utlačování menšin a celkově podryvat demokracii ve státě, ačkoliv se prezentují jako demokratičtější (Mudde, Kaltwasser 2017).

Před začátkem analýzy a srovnáním voličstva jednotlivých populistických stran visegrádské čtyřky proto bude namísto aplikovat tuto definici dle Cas Muddeho, doplněnou charakteristikami Vlastimila Havlíka jednotlivých stran pro ověření, zda se opravdu jedná o strany populistické.

Teorie, která se často vyskytuje v pracích o voličstvu populistů je „losers of globalization“ (Spruyt, 2016; Rhoduijn, 2017). Podle této teorie jsou lidé v současném globalizovaném světě vystavováni novým problémům. Pokud nejsou lidé schopni čelit výzvam, které globalizace přináší, stávají se zranitelnými. Akademici zkoumající voliče populismu odhadují, že právě tito zranitelní lidé, kteří nemají dostatečné vzdělání, jsou nezaměstnaní nebo mají

nestálý příjem, budou spíše podporovat populistické strany. Kromě socioekonomických důvodů může ke zranitelnosti vést i kulturní ostrakizace některých lidí. Tito lidé jsou mnohdy součástí pracující třídy, nemají vysoké vzdělání a neúčastní se tolika kulturních akcí (Spruyt, 2016).

Mnoho autorů se přiklání k názoru, že lidé shledávají populistické strany tak přitažlivé, jelikož jsou nespokojeni se současným politickým vývojem v zemi a nedůvěřují vládním institucím či politikům, které vnímají jako zkorumpované (Mudde, 2007; Doyle, 2011; Pasquino, 2008). Je proto namístě se domnívat, že mezi voliči populistických stran budou převládat právě lidé, kteří volí populistické strany jako „protest option“, tedy na protest proti zavedenému režimu, se kterým nejsou spokojeni (O'Brien, 2015). Na základě této domněnky je postavena má první hypotéza.

1. hypotéza: *Lidé s velkou mírou nedůvěry v politiku mají vyšší šanci přiklonit se k volbě populistické strany.*

Podobně jako obecná nedůvěra v politiku je i euroskepticismus často spojovaný právě s populistickými stranami. Lidé, kteří nejsou spokojeni se situací ve své zemi, často vidí Evropskou unii (ale také další mezinárodní organizace) jako jednoho z tvůrců problémů, případně jako nepřítele, který odebírá suverenitu národa, a připravuje tak občany o možnosti podílet se na politice země (Vachudová, 2020). Kritici Evropské unie zastávají názor, že se elity již nesnaží jednat v zájmu lidu a jsou znevažovány korupcí na nejvyšší úrovni (Hayward, 1996). Z těchto poznatků vychází má druhá hypotéza.

2. hypotéza: *Lidé s vyšší mírou euroskepticismu mají vyšší šanci přiklonit se k volbě populistické strany.*

Ačkoliv je imigrace významným tématem spíše pro radikální či nacionálně populistické strany, stále častěji se dostává do popředí zájmů centristických populistických stran. Příkladem je Maďarsko, kde se zpočátku liberální strana Fidesz postupně stávala populistickou, a nakonec až radikální stranou, která nyní ostře vystupuje proti imigraci (Hegedüs, 2019). Milada Anna Vachudová ve svém výzkumu prezentuje jako důvod oblíbenosti populistických stran etnopolitismus, jenž se snaží vysvětlit skrze migrační krizi z roku 2016.

Přestože se na území V4 nevyskytuje velké množství muslimských imigrantů, společenský diskurz toho roku se tomuto tématu naplno věnoval. Právě proto, že na tomto území muslimští imigranti nebyli, nebylo složité šířit lži a falešné zprávy, které tak vytvářely xenofobní nálady ve společnosti. Tuto strategii využily strany jako PiS, ANO, Fidesz a další, a je to proto namístě se domnívat, že voliči těchto stran budou ve své zemi méně podporovat imigranty (Vachudová, 2020: 6).

3. hypotéza: *Lidé, kteří zastávají negativní postoj vůči imigrantům, mají vyšší šanci přiklonit se k volbě populistické strany.*

2. Hrozby spjaté s populismem

Jak již bylo nastíněno v úvodu práce, populismus může být rizikem pro demokracii. Proto se tato kapitola bude snažit přiblížit, jaké jsou možné hrozby s populismem spojené. Okolnosti, za kterých populismus znamená nebezpečí pro demokracii, se různí v závislosti na autorovi. Populismus je stále poměrně nový jev, a nejsme proto schopni vyvodit přesné důsledky, které může na demokracii mít. Přesto existují některé události, které je možno pozorovat již dnes. Takto lze v současnosti hovořit, jak popisují někteří autoři, o dekonsolidaci Maďarska (Ágh, 2016) či událostech ve Velké Británii (Clarke, 2017), které vedly až k odchodu Velké Británie z Evropské unie.

Populismus může, jak jsem se zmínil výše, mít za následky poměrné oslabení demokracie ve státě, je proto namístě položit si otázku, zda je ve své podstatě hrozbou, či nikoliv. Množství autorů se shoduje, že kvůli svým autoritářským a neliberálním tendencím jde o nebezpečí, které ohrožuje stav liberálního demokratického režimu (Urbinati, 1998; Levitski, Loxton 2012). Na druhou stranu jsou autoři, kteří zastávají názor, že ačkoliv může být populismus hrozbou, dává určitým vyloučeným skupinám obyvatelstva šanci podílet se na politickém dění ve státě (Laclau, 2005). Další názorový proud vidí populismus jako protiváhu elitářského a pragmatického pohledu, který má liberální demokracie, a tím ukazuje, jaké jsou možnosti politického systému (Canovan, 1999).

Jako první ve zkratce popíšu události v Maďarsku. Ke všem státům visegrádské čtyřky se vrátím v dalších kapitolách při popisu jednotlivých stran. V Maďarsku od roku 2010, kdy volby vyhrála strana Fidesz a premiérem se stal Viktor Orbán, dochází k ústavním změnám. Tyto změny Orbánovi dovolily ovládnout nezávislé instituce státu a omezily schopnost opozice participovat na politickém systému (Ágh, 2016: 6). Orbán dále pokračuje v omezování opozice, médií, univerzit a dalších nevládních organizací, ve kterých vidí hrozbu pro jeho systém. V reakci na tyto změny v maďarském systému, které neblaze ovlivňují demokracii, změnil *Freedom House* (2019) statut Maďarska ze svobodné země na částečně svobodnou.

Jako další příklad negativního vlivu populismu může být brexit. Zde je vidět populismus, i v tomto případě docházelo k rozdělení společnosti na elity a obyčejný lid. Navíc však Nigel Farage dával lidem odpovědi na to, jak se dostat z krize, ve které Velká Británie nebyla, a odpovědi na tuto krizi byl odchod z Evropské unie. Sliby, které během této kampaně byly proneseny, však z velké části nebyly naplněny. Mezi těmito sliby byl například konec imigrace do Velké Británie. Ta sice bude dozajista snížena odchodem z EU, ale nejspíše ne na počty, jaké sliboval Michael Gove – v rádech desetitisíců migrantů (Politico, 2020). Nicméně jaký reálný dopad bude vystoupení z EU na Velkou Británii mít, bude možno pozorovat až s postupem času.

3. Představení jednotlivých populistických stran podle států

Další kapitola se postupně zaměří na jednotlivé strany, které následně budou součástí analýzy. Jedná se o strany čtyř zemí, jejichž voliči se práce zabývá. Země visegrádské čtyřky byly pro tuto práci vybrány z důvodu společného postkomunistického vývoje. Všechny tyto země vstoupily do NATO a následně se společně hlásily o vstup do Evropské unie. Přestože byly všechny tyto země součástí komunistického východního bloku, jsou mezi nimi v současnosti určitá specifika, jež ovlivňují převládající populistické tendence. Ty budou blíže popsány v dalších podkapitolách. Pokusím se též pomocí definice, kterou jsem popsal výše, ověřit, zda všechny strany splňují podmínky pro to, aby mohly být

považovány za populistické. To bude ověřeno skrze vyjádření lídrů stran v médiích či na sociálních sítích a volební programy stran. V případě Maďarska se bude hlavním zdrojem informací o stranách odborná literatura. Následně budou v krátkosti uvedeny poslední volební výsledky každé ze stran. Tak, jak se liší vývoj jednotlivých zemí, liší se od sebe i strany, přestože sdílí určité společné prvky. Právě tyto společné prvky se tato práce snaží odhalit!!!!

3.1. Česká republika

Česká republika se na konci minulého staletí od ostatních zemí postkomunistické Evropy lišila absencí populistických stran. Do roku 2008 existovala pouze jedna strana, která byla označována jako populistická – Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. Ve volbách soutěžily čtyři hlavní strany, a to ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL. Od roku 2010 však začaly vznikat nové politické subjekty, jako TOP 09 a populistická strana *Věci veřejné*. V roce 2013 se voleb zúčastnily další dva nové politické subjekty, a to *Aliance nespokojených občanů* (dále ANO) a *Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury* (dále Úsvit). Tyto nové populistické strany získaly dohromady přes třicet procent hlasů. Podle politologa Vlastimila Havlíka byla důvodem vzniku těchto stran politická krize, která v roce 2009 vyústila v pád vlády Miroslava Topolánka (Havlík, 2015). Od té doby je ANO nejsilnější stranou v České republice. Tomio Okamura opustil stranu Úsvit a založil stranu Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury (dále SPD), která je nyní v opozici. Z úspěchů stran Věci veřejné a ANO můžeme vyvozovat, že jsou v Česku úspěšnější strany centristicky populistické (Stanley, 2017).

3.1.1. ANO 2011

ANO 2011 je strana založená roku 2012 miliardářem a podnikatelem Andrejem Babišem. Andrej Babiš sám připisuje důvod svého vstupu do politiky zkorumpovaným politikům, kteří okrádají tuto zemi a společně s ní i její občany. Do politiky tedy vstoupil, aby zemi zbavil korupce. V roce 2013 získalo toto hnutí ve volbách do poslanecké sněmovny 18,65 % hlasů a umístilo se druhé. Po

volbách hnutí vytvořilo vládní koalici s vítězným ČSSD a s KDU-ČSL. Ve volbách v roce 2017 získalo pak ANO 29,64 % hlasů a nyní je ve vládní koalici společně s ČSSD a s podporou KSČM. Hlavní bod programu hnutí je zaměřen na korupci v zemi. Během doby, kdy je hnutí ANO ve vládě, skóre korupce dle *Transparency International* stoupl z 49 bodů v roce 2012 na 54 bodů v roce 2020 (mírný posun k lepšímu, nyní je Česká republika na stejné příčce jako Omán či Rwanda). Sám Andrej Babiš je trestně stíhaný v kauze Čapí hnízdo (Kedroň, 2019). V této kauze měla jedna z dceřiných firem společnosti Agrofert spáchat dotační podvod. Současně byl u Andreje Babiše Evropským parlamentem potvrzen střet zájmů (Evropský parlament, 2018), a výdeje dotací proto byly holdingu Agrofert pozastaveny. Jako hlavní programové body jsou pro ANO již zmíněný boj proti korupci, ale také digitalizace státu (Program ANO, 2017).

Nyní je potřeba pokusit se v rozhovorech a programech najít takové názory strany, kterými lze potvrdit, že se na ni dá uplatnit pojem definice populismu tak, jak byl v předchozí části práce definován. Na Facebooku premiéra Andreje Babiše lze každý týden spatřit příspěvek začínající slovy „Čau lidi“, ze kterého je možno vyčíst mnoho informací o jeho názorech.

„Ano, chtěl jsem a CHCI to změnit. Protože si to lidi zaslouží. Je to poslední pokus porazit tento zkorumpovaný systém tradičních stran, tuto organizovanou mafii.“ (Babiš, 2017)

Jak lze vidět v tomto prvním příkladu, Andrej Babiš označuje elitu jako tradiční strany, které jsou zkorumpované a kterým se chce postavit, aby tak pomohl lidu, který na tyto elity doplácí. V jeho příspěvcích tedy dochází k rozdělení společnosti na zkorumpované tradiční strany a na obyčejné občany, kteří vlivem těchto elit strádají.

„Češi jsou šikovný a perspektivní národ, dvacet let je ale řídí neschopní politici, kteří před volbami pouze slibují. Vzal si nás jako rukojmí svých soukromých ambicí. Zapomněli, že stát patří občanům, sami ze sebe přitom udělali slovné občany, kteří si užívají své imunity a všemožně se vyhýbají tomu, aby veřejně vystavili svá majetková přiznání. To musíme změnit.“ (Babiš, 2013)

V dalším z příkladů je možno vidět antagonistický vztah mezi lidem a elitami. Zde Andrej Babiš popisuje české občany jako rukojmí, které si elity podmanily pomocí ovládnutých voleb a planých slibů, zatímco si ony sami užívají vysokého postavení, aniž by pracovaly pro lid, který by měl být jediným suverénem. Aby však bylo možno dokázat, že je ANO populistickým hnutím, je zapotřebí podívat se dál než jen na blog a Facebook lídra strany. Co se týče programu, i zde lze vidět podobné vyjadřování, jaké bylo v předchozích ukázkách.

„Naše hnutí vzniklo jako protest proti korupci tradičních politických stran, které si hrály na levici a pravici. Proti tomu, že kmotři a lobbisti řídili zemi přes milenku premiéra... Místo společné práce pro lidi jsme se ale od našich koaličních partnerů dočkali spíš podrazů...“ (Program ANO, 2017)

I toto prohlášení je prezentováno jako výrok Andreje Babiše.. Lze tedy konstatovat, že to, co je stanovisko Andreje Babiše, je i stanovisko strany ANO. Proto i strana ANO splňuje definici populistické strany tak, jak byla vymezena. Tedy společnost je rozdělena na dvě skupiny – elity (v tomto případě tradiční zkorumpované strany) a lid. Mezi těmito skupinami je antagonický vztah, kdy se elity obohacují na úkor lidu. Je tedy nutno jít do politiky, aby mohla být lidu navrácena suverenita, která byla elitami odcizena. Tak se stane díky tomu, že stát budou řídit odborníci, a nikoliv politici. Stát tedy bude, jak bylo heslo strany ve volbách, řízen jako firma (Císař, 2017).

3.1.2. SPD a Úsvit

Druhou českou stranou, kterou se bude práce zabývat, je strana *Svobody a přímé demokracie*. Tato strana vznikla v roce 2015 poté, co její lídr Tomio Okamura opustil stranu Úsvit. SPD ve volbách v roce 2017 získala 10,64 % hlasů a v současné době tvoří opozici vládě Andreje Babiše. Hlavní programové body hnutí jsou vystoupení z EU a NATO, zavedení přímé demokracie ve formě referend a přímých voleb poslanců, starostů a hejtmanů. Dále se SPD zabývá reformami sociálního systému či exekucí. Hnutí bývá kvůli nacionalismu, nativismu, rasismu a radikalismu popisováno jako krajně pravicové. Strana se taktéž dlouhodobě vymezuje proti islámu a prosazuje boj proti nelegální imigraci (Program SPD, 2017).

Strana Úsvit bylo přechodní politické hnutí Tomia Okamury. Mělo obdobný program jako SPD, ve kterém se vyjadřovalo proti mafiánským praktikám soudobé vládní garnitury. Snahou byla radikalizace těžce pracujících lidí proti lidem, kteří pracovat nechtějí. V případě SPD se tedy jedná o hnutí navazující na hnutí Úsvit (Seongcheol, 2020). Jelikož hnutí SPD vzniklo v roce 2015 a Úsvit byl předchůdcem této strany, analýza bude pro rok 2014 pracovat s hnutím Úsvit a v roce 2018 s hnutím SPD a výsledky těchto stran budou porovnány jako u ostatních stran.

„Hnutí Svoboda a přímá demokracie je politické hnutí, které prosazuje zásadní ústavní a legislativní změny směřující k obraně svobody a demokracie v České republice. Za základní princip obrany demokracie považujeme zavedení přímé demokracie a široké zapojení občanů do řízení země. Považujeme za nutné ukončit demo-demokracii, ve které vládou kmotrovské stranické mafie...“
(Program SPD, 2017)

„Budeme požadovat referendum o každém předání státní suverenity na orgány EU a referendum o vystoupení z EU... Nechceme Evropu nesystémových dotací, dávek a úředníků.“ (Program SPD, 2017)

Právě na vyjádření k vystoupení z EU a NATO lze nejlépe aplikovat danou definici populismu. Na rozdíl od ANO zde není elita pouze ve formě tradičních stran, ale také v podobě mezinárodních organizací. Elitou se myslí jednak Brusel, kde úředníci rozhodují za obyčejné občany, a jednak kmotrovské stranické mafie, jak je označuje SPD, které zaprodaly suverenitu tohoto státu. Je zde na jedné straně obyčejný lid, kterému je upíráno právo účasti na politickém dění, a na druhé straně Brusel, který ovlivňuje dění ve státě, ačkoliv by se záležitostmi státu měli zabývat pouze jeho občané. K tomu tady jsou současné elity, které k tomuto zaprodání státu dopomohly. Lid je i zde jediným suverénem, kterému má být navracena odcizená moc, a to formou přímých voleb a vystoupením z mezinárodních organizací, které SPD prosazuje (Slaláček, 2018).

3.2. Slovensko

Na rozdíl od České republiky na Slovensku převládá spíše nacionální populismus. Tato skutečnost je mimo jiné dána množstvím minorit žijících na území Slovenska. Na jihu Slovenska se nachází početná maďarská minorita tvořící 8,5 % (450 tisíc občanů) z veškerého obyvatelstva. Na východě je zase početná romská minorita, ta tvoří 2 % (100 tisíc občanů) celkového národního složení Slovenska (Minority report, 2021).

Důvody pro inklinaci slovenské politiky k nacionálnímu populismu uvádí ve své práci Grigorij Mesežnikov. Ten je prezentuje jako dialog či konflikt několika témat. Prvním z těchto témat je charakter státu. Mesežnikov se domnívá, že pro pochopení preferencí nacionálních populistů je nutno podotknout, že všechny zmíněné strany jsou do nějakého stupně etatistické. Tyto strany se snaží u lidí vyvolat strach o jejich stát, který si musí Slováci ochraňovat. Dle Roberta Fica jsou Slováci málo patriotičtí a on sám se snažil zvýšit úroveň vlastenectví ve státě (Fico, 2007). Druhým konfliktem je interpretace národní historie, kterou tyto nacionálně-populistické strany mytizují. Ve svém výkladu se vracejí co nejdále do historie a idealizují autoritativní historické postavy. Dále jde o vztahy k etnickým minoritám, převážně vztah k minoritě maďarské. Ta je zobrazována jako nelояální vůči státu a jako nebezpečí pro většinu národa. Mesežnikov se ve své práci zabývá třemi stranami, které vidí jako nacionálně populistické. Těmito stranami jsou SMĚR, SNS a HZDS (Mesežnikov, 2008). Vzhledem ke stáří této práce se však některá zjištění nejeví jako zcela aktuální, SNS dnes není zastoupena ve slovenské Národní radě a objevily se nové populistické subjekty, jako je strana OĽaNO či ĽSNS. Dle Petera Spáče tvoří základy pro vznik populistických stran na Slovensku tři faktory. Jedná se o ekonomické důsledky komunismu, negativní názory na domácí politiku a politiky a polarizace politického systému Slovenska (Spáč, 2012).

3.2.1 SMER

SMER – sociálna demokracia je levicová strana působící na slovenské politické scéně od roku 1999. Lídrem strany je Robert Fico. Vládní stranou byla od roku 2006 do roku 2020, vyjma dvouletého období mezi lety 2010–2012, kdy byla v opozici. Oproti volbám z roku 2012, kdy strana získala 44,41 % hlasů, se

v posledních volbách v roce 2020 propadla na 18,29 %. Jedná se taktéž o jedinou stranu v této práci, která se prezentuje jako levicová. SMER je spojován s množstvím korupčních skandálů v průběhu 12 let ve vládě či vládní koalici. Mezi nimi bylo třeba tunelování financí z dálniční výstavby nebo tunelování evropských fondů (Bárdy, 2020). Do voleb v roce 2020 šla strana se třemi programovými prioritami, které byly: zavedení 13. důchodu, 13. rodinný příspěvek a 55 tisíc eur každému absolventovi medicíny, který zůstane 10 let na Slovensku. Pokud by nezůstal, musel by tuto sumu zaplatit státu. Sám předseda strany Fico se k programu strany vyjádřil, že nechtěl předkládat přílišné množství programových bodů (TASR, 2020).

Bohužel u strany SMER nelze určit, zda je populistická jen na základě jejího programu. Ten byl do voleb v roce 2016 napsán pouze na jednu stranu a není v něm dostatečné množství informací. Do voleb v roce 2020 se jednalo o pouhé tři body, které již byly zmíněny. To stejné platí i o stanovách strany, které se nezaobírají ideologickým postavením. Pokud by mělo být určeno, zda je strana populistická, bude se tedy muset blíže podívat na některá z vyjádření členů strany. SMER se od svého založení roku 1999 profiloval jako strana, která je proti současné vládnoucí skupině (vláda Vladimíra Mečiara) a vyjadřovala se k ní silně kriticky.

„Osobne som už vyjadril svoj postoj k existujúcej vládnej koalícii. A to 15. septembra 1999, keď som z nej vystúpil pretože ignorovala predvolebné vyhlásenia. SMER – zároveň nebude vytvárať s ďalšími opozičnými stranami žiadne bloky. Hodlá predstavovať významnú opozičnú stranu, ktorá sa však nebude venovať ochrane vlastných záujmov, ako je to typické pre hnutie za demokratické Slovensko a Slovenskú národnú stranu, ale verejnosti.“ (TASR, 2001)

V tomto rozhovoru, byla Robertu Ficovi položena otázka ohledně postoje k tvorbě koalice s ostatními stranami. Opět se zde vymezil nejen vůči stávající elitě, ale také proti opozici, kterou rovněž vnímá jako elity. Jeho strana má dát prostor veřejnosti, kterou současné vedení státu nechce vyslechnout. Určité rozdělení společnosti na elity a obyčejný lid lze vidět již v této ukázce. Lépe však o vztahu mezi těmito skupinami hovoří další výňatek z rozhovoru.

„Pravicová vláda sa neštíti žiadnych spôsobov ako do štátneho rozpočtu dostať peniaze od obyčajných ľudí.“ (Fico, 2005)

Ficův SMĚR chce zastupovat právě tyto obyčejné lidi, kteří jsou elitami okrádání za vidinou zvýšení státního rozpočtu. Je zde již zcela patrný antagonismus mezi těmito skupinami, morálně dobrý obyčejný lid proti zlým politickým elitám, které tento lid okrádají. P. Spáč na základě práce od P. Učně mluví o centristickém populismu této strany, neboť jako taková nemá ideologický profil. Hlavním tématem je kritika elit a volání po jednoduchých a rychlých řešeních problémů na základě selského rozumu (Spáč, 2012: 231).

3.2.2. ĽSNS

Další stranou, kterou se bude práce zabývat je *Kotlebovci – Ludová strana Naše Slovensko*. Tuto stranu založil Marian Kotleba poté, co Nejvyšší soud Slovenské republiky rozpustil jeho předchozí stranu *Slovenská pospolitost’ – Národná strana*, protože její činnost byla shledána jako protiústavní. Strana ve svém programu navrhovala omezení volebního práva (TASR, 2006). ĽSNS se v některých oblastech podobá české straně SPD, jelikož stejně jako tato strana chce zavést přímou demokracii, vystoupit z NATO a Evropské unie a bránit zemi před nepřizpůsobivými migranty (Program ĽSNS 2016). Stejně tak je ĽSNS jako SPD označováno za krajně pravicovou stranu, kvůli nacionalistickým a rasistickým projevům Mariana Kotleby. Poslední takovou instancí byla soudně uznaná extremistická symbolika při předání šeku Kotlebou s částkou 1 488 euro (ČTK, 2020). V posledních volbách získala strana 7,97 % hlasů.

Kvůli smazání webových stránek je obtížné najít program strany. Výsledky voleb z roku 2020 komentoval Marian Kotleba slovy: „*Lidé rozhodli, myslím si, že je to začátek nové éry pro Slovensko a doufám, že výsledek toho všeho bude, že se nám podaří zachránit Slovensko před tím, kam směřuje. Vláda nyní více upřednostňuje zahraničí před zájmy domácích obyvatel.*“ (ČTK, 2016)

Důraz na občany je patrný již z tohoto jednoho příkladu, ve kterém Marián Kotleba mluví o upřednostňování zahraničních zájmů před zájmy občanů. Strana

chce Slovensko „zachránit“ odchodem z EU a NATO, čímž se má navrátit státní suverenita, kterou jim tyto organizace vzaly.

3.2.3 OĽaNO

Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti je hnutí založené v roce 2010, jehož zakladatel je Igor Matovič, který se po posledních volbách stal premiérem. Tato strana získala v posledních volbách v roce 2020 25,02 % hlasů a obsadila 53 křesel v Národní radě. V předchozích volbách skončila strana dvakrát na třetím místě, nikdy předtím však nebyla ve vládě. Mezi hlavní programové body strany patří, stejně jako u českého ANO, boj proti korupci a byrokratizaci státu. Ideologii strany není jednoduché určit, neboť sdružuje politiky s různými zařazeními. Avšak od začátku bylo pro OĽaNO důležité bojovat proti korupci a ochraňovat obyčejné lidi, jež byli v minulosti okrádáni elitami Slovenska, na základě čehož lze hovořit o důležitosti populismu této strany. Vzhledem ke skutečnosti, že stranu nelze jasně ideologicky vymezit, lze ji pokládat za centristicky populistickou stranu (Spáč, 2012: 246).

„Slovensko je naša krajina, patrí všetkým občanom, nie korupčníkom, špekulantom a mafíanom.“ (Program OĽaNO 2020)

„Demokracia je vláda ľudu a ak chceme poznať jeho názor, treba sa ho naň opýtať. Mnohí politici to robia neradi. Najradšej sú, ak sa občan o nich zaujíma iba pred voľbami... Slovensko potrebuje nový a lepší volebný systém, ktorý dá viac moci ľuďom a menej elitám...“ (Program OĽaNO 2020)

OĽaNO ve svém programu sami často mluví o stávajících elitách, které jsou zkorumpované a nezajímají se o lidi. Rozdělení na obyčejný lid a elity je tedy patrné. Samotný název strany napovídá, že jejím cílem je v politice zastupovat „obyčejné lidi“. Suverenita lidu je zcela patrná ve snaze dát obyčejným lidem více moci a ubrat moc elitám, které ji využívají pouze ve svůj prospěch. Stranu je proto možno označit jako populistickou, neboť splňuje všechny body zvolené definice.

3.3. Polsko

Třetí zemí visegrádské čtyřky, o které se bude hovořit a následně s ní pracovat, bude Polsko. I zde se populismus vyvíjel rozdílně než v České republice a na Slovensku. V Polsku se populismus vyznačuje zvláštnostmi spojenými s dějinami Polska 18. a 19. století. Dle Pawela Przyleckiho se po revoluci v Polsku objevila forma „nevinného“ populismu, ve které politici používali populistickou rétoriku, aniž by si to uvědomovali (Przylecki, 2012). Populismus konce devadesátých let byl dle Michala Kubáta politickým stylem a politickou strategií, často to však nebylo cíleně. Podle Kubáta je možno o nevinném populismu hovořit do roku 2001, kdy se do Sejmu poprvé dostaly strany Občanská platforma (PO), Právo a spravedlnost (PiS), Sebeobrana Polské republiky (RP) a Liga polských rodin (LPR). Na rozdíl od předchozích voleb již nešlo o polské „my“, nebo „oni“, protože proti sobě již nestáli zástupci bývalého režimu a zástupci solidarity. Stály proti sobě dvě strany, které se ze solidarity zrodily. RP a LPR postupně upadaly a jejich voliči začínali sympatizovat s PiS, které se stávalo radikálnějším politickým subjektem (Kubát, 2016).

3.3.1 PiS

Právo a spravedlnost je stranou vzniklou roku 2001, jejímiž hlavními figurami jsou bratři Kaczyńskští. Od smrti Lecha Kaczyńského v roce 2010 při havárii letadla je Jaroslaw Kaczyński v čele strany. Jak již bylo zmíněno, strana PiS začínala jako konzervativně pravicová strana, ale postupem času docházelo k radikalizaci strany a dnes se řadí až ke krajní pravici nebo autoritářské straně (Kotwas, 2019). To z důvodu nacionalismu a omezování práv LGBTQ komunit ve státě, například skrze vytváření tzv. LGBT-free zón (Ash, 2020). Samotný nejvyšší soud v Polsku zpochybnil nezávislost polské soudcovské rady. Dochází tedy k postupnému ovládnutí polského soudnictví. V posledních volbách do Sejmu v roce 2019 získala strana 43,59 % hlasů. Bývalý člen strany Andrzej Duda je od roku 2020 prezidentem Polska.

Pokud máme určit, zda se jedná o populistickou stranu, je třeba se podívat na některé z výroků lídra strany Jaroslawa Kaczyńského. Ten již mnohokrát v různých rozhovorech uvedl množství výroků, které bude možno pro účely této práce využít pro dokazování populistických znaků. První z definic populistické

strany, která byla pro tuto práci zvolena, bylo rozdělení lidu a elit. V projevu 13. prosince 2015 Kaczyński řekl: *„Je to převážně o strachu. O ujištění se, že masivní vlny zneužívání, které se děly v posledních osmi letech, nevyjdou na světlo... A o tom to všechno je. Nedát nic obyčejnému Polákovi a umožňovat dále okrádat Polsko.“* (Porter-Szűcs, 2015)

Tento projev může vypovědět mnoho o tom, jakým způsobem funguje populismus v Polsku. Kaczyński zde mluví o lidech, kteří vládli po tranzici k demokracii v Polsku. Tyto elity, které posledních osm let vedly Polsko (ačkoli se odvolává na ještě starší garnituru, tedy bývalé komunisty a politiky, kteří byli kooptováni do Sejmu po revoluci), okrádají Polsko a obyčejné Poláky (lid).

„Toto je o veliké rekonstrukci Polska, kterou my realizujeme, kterou si žádá valná většina Poláků. Musíme změnit Polsko, musíme ho udělat férovějším a solidárnějším. Toto nejsou jen slova, to jsou konkrétní akce. Oni {elity} se nám snaží zabránit dát každému dítěti 500 zlotých. Ví někdo proč? Protože my jim je chceme dát. To není dovoleno... Chcete soudní systém, kde si důchodce v pečovatelském domě, co si koupí televizi a později si nemůže dovolit zaplatit účty, skončí ve vězení, ale konspirátoři a gangsteři jsou na svobodě? Chcete, aby polští zemědělci, kteří si chtějí koupit polskou půdu, skončí ve vězení, zatímco ti, kteří drží zbraně u hlavy lidí, jsou na svobodě? Takhle to dnes v Polsku vypadá“ (Porter-Szűcs, 2015, tamtéž)

PiS v tomto projevu vidí elity jako osoby, které se jim snaží zabránit v jejich pokusu o napravení systému, jak ho nyní známe v Polsku. Je zde vidět i onu morální nadřazenost lidu oproti elitám, kdy se PiS snaží pomoci této nezkažené a morální většinové společnosti navrátit její práva zpátky lidem.

3.4. Maďarsko

Do roku 2010 byla demokracie v Maďarsku chaotická. Demokratické instituce se postupně oslabovaly a sílily neformální síť politiky a byznysu. Slabý stát byl neschopný se vyrovnávat se změnami, které v zemi nastávaly. Ekonomická transformace po tranzici k demokracii vytvořila vysokou nezaměstnanost, sociální exkluzi, kterou stát nebyl schopen vyřešit. Když nastal rok 2010, demokracie v Maďarsku již byla na hraně udržitelnosti, lidé byli zklamaní

z vývoje posledních 20 let a nespokojení s demokracií, která jim namísto očekávání přinesla nejistoty. Toto zeslabení demokracie přispělo k radikalizaci strany Fidesz, která se z liberální strany transformovala na stranu hegemonní, bez silných opozičních vlivů. Rok 2010 byl naprostý obrat v politice Maďarska, který vedl k vytvoření nového stranického systému (Ágh, 2016).

3.4.1 Fidesz

Fidesz – Maďarská občanská unie – vznikla jako liberální hnutí mladých, které však brzy po začátku působení převzalo roli pravicového národně-konzervativního subjektu po Maďarském demokratickém fóru. V roce 1998 působilo hnutí v pravicové vládní koalici. Od roku 2002 byl Fidesz v opozici, během této doby začala postupná transformace strany z liberální na nacionálně populistickou stranu. Strana se nyní vyznačuje podporou neliberální demokracie, silně prosazující obranu hranic či velikou mírou euroskepticismu, a to přesto, že zasedá v Evropském parlamentu v Evropské lidové straně. Většina akademiků se shoduje, že tento posun z liberální na autoritativní či neliberální stranu proběhl ve volbách v roce 2010 (Bozóki & Hegedűs, 2017).

Celou dobu působení strany je v čele Viktor Orbán, který je nejvýznamnější osobou této strany. Byl lídrem i v době, kdy prezidentem klubu nebyl on sám. Za současné problémy Maďarska viní liberální demokracii, jejíž instituce nikdy řádně nefungovaly (Juhász, 2017). V posledních volbách v roce 2018 získala strana 49,27 procent a má ústavní většinu v parlamentu. Taktéž je zde nutno podotknout, že se u strany Fidesz autoři neshodují, zda zcela splňuje definici populismu a jestli se nejedná jen o strategii, skrze kterou si může Viktor Orbán ospravedlnit proměnu institucí (Körösenyi & Patkós, 2017). U strany Fidesz je tedy populismus, stejně jako u strany PiS, rozdílný v mnoha ohledech od ostatních stran, a bude proto zajímavé vidět, jaké budou postojové důvody voličstva.

Argumentace populismu u strany Fidesz vychází také z práce *Euroscepticism and populism in Hungary: The analysis of the prime minister's discourse*. Autoři této práce analyzovali rozhovory s Viktorem Orbánem od roku 2012 do roku 2016 a snažili se zjistit, jestli jeho rétorika odpovídá populistické.

Výsledky jejich analýzy ukázaly, že od voleb v roce 2014 se množství slov, které jsou spjaty s populistickou rétorikou, jako jsou výrazy související s euroskepticismem, exkluzí či antiimigrační politikou a „people centric“ politikou, podstatně zvýšilo (Danaj, 2018).

3.4.2 Jobbik

Poslední stranou, kterou se v této práci budeme zabývat, je maďarská nacionálně pravicová strana Jobbik, tedy *Hnutí za lepší Maďarsko*. Ideologie strany je často přirovnávaná k neonacistické, a to kvůli antisemitismu či odporu proti Romům. Přestože strana byla po vzniku označována za krajně pravicovou, lze u ní vidět jistý posun ke středu. Od roku 2015 se strana začala prezentovat jako umírněnější. V současnosti se snaží oslovit voliče, kteří nesouhlasí se současnou vládou v Maďarsku a zároveň nemají tak krajní názory (Héjj, 2017). Stejně jako Fidesz je i Jobbik stranou, která se vyjadřovala proti liberalismu a liberální demokracii. Podobně jako česká strana SPD i Jobbik prosazuje nativismus, ačkoliv se tyto názory v posledních letech změnily.

Ve volbách v roce 2018 strana získala 14,68 % hlasů a 28 křesel v maďarském parlamentu. Hlavní body programu do voleb pro rok 2018 byla reforma volebního zákona – přímá volba prezidenta, vznik pohraniční stráže či vymýcení korupce. Přestože se strana snaží změnit svou vizáž, stále zůstává populistickou a krajně pravicovou stranou a tento pokus o oslovení nových voličů nemění směřování strany. Bulent Kenes se domnívá, že strana nedokáže změnit fakt, že se jedná o rasistickou a populistickou stranu a pokud by se jí opravdu podařilo voliče přesvědčit o opaku, mohlo by s větší podporou strany dojít k destabilizaci celého Maďarska (Kenes, 2020).

3.5 Další strany

V poslední části této kapitoly budou v krátkosti popsány další strany, které by mohly být považovány za populistické, ale nebudou součástí této práce. A to z důvodu, že tyto strany nejsou dostatečně dlouho na politické scéně. V Česku se jedná o stranu Trikolóra. Tato strana si zatím nestihla vybudovat svou voličskou základnu a neúčastnila se parlamentních voleb. Na Slovensku je takovouto stranou HLAS, nový politický subjekt, který vznikl v roce 2019.

Některé z osobností figurujících v této straně byly dříve součástí strany SMER, jako třeba její zakladatel, dřívější premiér Slovenska a bývalý místopředseda strany SMER Petr Pellegrini.

Metodologie

Předchozí část práce spočívala v představování jednotlivých stran a předkládání argumentů, díky nimž je možno hovořit o těchto stranách jako o stranách populistických. Tato část se bude soustředit na popsání jednotlivých proměnných, se kterými následně pracuje analytická část. V analýze je použita binární logistická regrese, díky které je možné jednoduše popsat vztah mezi proměnnými.

Analytická část práce je zaměřena na voličstvo jednotlivých populistických stran V4. Cílem je nalézt postojové proměnné, které mají rozhodující vliv na případnou volbu populistické strany. Záměrem je zjistit, zda existují právě takové proměnné, které jsou signifikantní pro voliče všech vybraných stran. Těmito stranami jsou české ANO 2011 a SPD, polský PiS, slovenské ĽSNS, OLANO a SMER a konečně maďarský Fidesz a Jobbik.

V analýze budou využita data z výzkumu ESS z roku 2014 a 2018. Výsledky každé regresní analýzy budou popsány, srovnány a budou z nich vyvozeny závěry práce. Pro určení závisle proměnné byla z průzkumu využita otázka: „*Jakou stranu jste volili v posledních parlamentních volbách?*“. Tato proměnná je dichotomicky dekodována tak, že 1 signifikuje *populistickou stranu* a 0 *jinou stranu*. Regresní analýza bude provedena zvlášť pro každou stranu, které jsou součástí analýzy. Parlamentní volby, které jsou v práci zahrnuty, jsou pro Českou republiku volby z let 2013 a 2017, pro Polsko z let 2011 a 2015, pro Maďarsko z let 2014 a 2018. Jak jsem již zmiňoval, Slovensko se neúčastnilo výzkumu ESS v roce 2014, a budou tedy zahrnuty pouze data z voleb z roku 2016.

Nezávisle proměnné, které zde budou využity, jsou opřené o literaturu, která byla popsána výše. Pro zjišťování vlivu euroskepticismu bude využita proměnná „*Volil byste pro to, aby země zůstala součástí Evropské unie?*“ Tato proměnná je dichotomicky kódována, 0 tedy značí *opustit EU* a 1 *zůstat v EU*. Další odpovědi jako „*vhodil by prázdný lístek*“ či „*nevolil by*“ byly zařazeny mezi chybějící proměnné. Taktéž k euroskepticismu bude využita proměnná „*Zašla unifikace EU příliš daleko?*“ Tato proměnná má jedenáct hodnot, kde 0 značí odpověď *zašla příliš daleko* a 10 *měla by zajít dál*. Proměnná byla pro větší

přehlednost transformována od 0 do 1. Pro rok 2014 je proměnná o opuštění EU nahrazena, neboť v tomto ročníku nebyla součástí datasetu proměnná „*důvěra v Evropský parlament*“. Proměnná byla z původního kódování 0 až 10 dekódována na 0 až 1, kdy 0 znamená *naprostou nedůvěru* a 1 *naprostou důvěru*.

Pro zjištění vlivu politické nespokojenosti budou použity taktéž dvě proměnné. Jedná se o „*důvěru v politiky a důvěru v politické strany*“. Obě proměnné jsou kódovány od 0 do 10, kde 0 je *naprostá nedůvěra* a 10 *naprostá důvěra*. Taktéž byly obě pro přehlednost transformovány na rozmezí 0–1. Imigraci je zkoumána skrze proměnnou „*Imigranti dělají zemi lepší/horší*“. Tato proměnná je kódována stejně jako proměnné k vlivu politické nespokojenosti. Tedy na škále 0 až 10, kde 0 značí *horší* a 10 *lepší* a opět je transformována na 0 až 1.

K postojovým důvodům byly přidány některé další proměnné, jako je věk, vzdělání a pohlaví. Dle teorie „losers of globalization“ jsou lidé, kteří jsou méně vzdělání nebo starší, zranitelnější, a lze u nich tak očekávat větší pravděpodobnost volby populistických stran. Vzdělání je transformováno na dichotomickou proměnnou, kde jsou srovnáváni respondenti, kteří chodili na vysokou školu (1) se všemi ostatními (0).

4. Výsledky analýzy

4.1. Výsledky regrese 2014

V analytické části práce byla provedena regrese jednotlivých stran, ze které je možno vyčíst, které z témat ovlivňují rozhodování populistického voliče ve volbách. Ve zkratce budou přiblíženy výsledky všech stran, načež bude provedeno srovnání těchto výsledků, které později dopomůže k vyvození závěrů práce. Jako první budou představeny výsledky regresní analýzy s daty z roku 2014, následně s data z roku 2018 a poté bude provedeno srovnání těchto dat.

Tabulka 1, regresní model posledních parlamentních voleb roku 2014					
	ANO	Úsvit	FIDESZ	Jobbik	PiS
Důvěra v politické s.	0,153 (0,654)	1,324 -1,484	0,550 (0,617)	1,522 (0,795)	-1,069 (0,908)
Důvěra v politiky	-0,293 (0,644)	-1,604 -1,488	2,882*** (0,602)	-2,803*** (0,784)	2,579** (0,937)
Unifikace EU	0,464 (0,325)	0,263 (0,764)	0,539 (0,360)	-1,215** (0,445)	-0,740* (0,362)
Důvěra v EP	-0,346 (0,408)	-0,960 (0,973)	-1,574*** (0,413)	-0,509 (0,482)	-1,690*** (0,474)
Imigrace	0,337 (0,386)	-1,151 (0,930)	-0,461 (0,418)	-1,171* (0,535)	-1,390** (0,456)
Vzdělání	0,062 (0,180)	0,197 (0,414)	-0,399* (0,197)	0,133 (0,256)	-0,820*** (0,229)
Věk	-0,029*** (0,005)	-0,020 (0,012)	-0,009 (0,005)	-0,035*** (0,007)	0,003 (0,006)
Pohlaví	0,229 (0,148)	-0,153 (0,349)	0,324* (0,160)	-0,790*** (0,206)	0,138 (0,180)
N	998		728		634
R ²	0,066	0,030	0,152	0,195	0,138

Výstup regrese je označen v koeficientech regrese (logitech). Číslo v závorkách označuje míru směrodatné chyby. Vlastní tabulka je zhotovena podle dat ESS. *= Sig. <0,5; **= Sig. <0,010 ***= Sig. <0,001

Při prvním pohledu na tabulku je zřejmé, že výsledky, které nám regrese odhalila, se liší mnohem víc, než bylo předpokládáno.

Pro stranu ANO byla významná pouze jedna proměnná, a to věk, který lze interpretovat tak, že s přibývajícím věkem klesá šance pro volbu strany. Žádná další proměnná se neukázala jako signifikantní. Nagelkerkovo pseudo R² je zde taktéž velmi nízké.

U Úsvitu regrese neodhalila ani jednu proměnnou jako signifikantní. Nagelkerkovo pseudo R^2 je tady ještě nižší než u strany ANO, pouhých 0,03.

Pro stranu Fidez vyšla jako významná proměnná důvěra v politické strany, oproti očekávání se šance na volbu strany zvyšuje s rostoucí důvěrou. Dále se ukázalo, že šance na volbu Fidesz se zvyšuje s klesající důvěrou v parlament EU. Další proměnnou je vzdělání, u lidí bez vysoké školy existuje vyšší šance volby strany Fidesz. Naposled nám regrese ukázala vyšší šanci na volbu strany u žen. Další proměnné nemají na rozhodování voliče velký vliv.

U strany Jobbik se jako významná ukázala důvěra ve strany, kdy s nedůvěrou roste šance na podporu této strany. Dále se pro tuto stranu ukázala jako významná proměnná imigrace. Pokud se volič negativně staví k vlivu imigrantů na svou zemi, bude spíše volit stranu Jobbik. Taktéž má vliv věk, jelikož pravděpodobnost podpory strany s věkem klesá. Poslední významnou proměnnou je pohlaví. U mužů je oproti ženám větší šance, že budou příznivci strany.

Poslední stranou je PiS. Zde se také ukázala jako významná proměnná důvěra v politické strany. Dále je významná proměnná důvěra v Evropský parlament a unifikace EU. S negativním postojem k oběma tématům se zvyšují šance pro volbu strany. Další významnou proměnnou je odpor vůči imigrantům, s negativním postojem se opět zvyšuje pravděpodobnost volby této strany. Poslední významnou proměnnou je vzdělání – u lidí bez vysoké školy je vyšší pravděpodobnost volby strany PiS.

V další části budou krátce rozebrány výsledky regrese s daty z roku 2018, poté se práce přesune ke srovnání výsledků jednotlivých stran a dále výsledků obou regresí.

4.2. Výsledky regrese 2018

Tabulka 2, regresní model posledních parlamentních voleb roku 2018								
	ANO	SPD	FIDESZ	JOBBIK	PiS	OLANO	SMĚR	LSNS
Důvěra v politické s.	-0,635 (0,655)	1,226 (1,413)	1,567** (0,636)	-1,586 (0,854)	1,393 (0,753)	0,773 (1,037)	-0,511 (0,734)	0,462 (1,191)
Důvěra v politiky	1,359* (0,643)	-2,432 (1,424)	1,951*** (0,599)	-0,987 (0,854)	2,643*** (0,742)	-1,626 (1,046)	1,440* (0,729)	-3,261* (1,309)
Unifikace EU	-0,645* (0,301)	-0,167 (0,676)	-0,772* (0,334)	0,221 (0,445)	-1,958*** (0,376)	0,742 (0,419)	-0,604 (0,359)	-0,953 (0,744)
Odchod z EU	0,204 (0,181)	-1,928*** (0,379)	-2,189*** (0,453)	0,360 (0,363)	-1,345** (0,439)	-0,898* (0,419)	0,155 (0,283)	-1,340** (0,456)
Imigrace	0,196 (0,338)	-1,657* (0,788)	-1,747* (0,649)	-0,527 (0,583)	-0,927* (0,439)	1,198 (0,685)	-0,195 (0,449)	-0,866 (1,001)
Vzdělání	-0,268 (0,206)	0,267 (0,358)	0,328 (0,229)	-0,296 (0,314)	-0,599** (0,211)	0,178 (0,380)	-0,739** (0,282)	-0,215 (0,585)
Věk	0,015*** (0,004)	-0,019* (0,009)	0,003 (0,005)	-0,24*** (0,007)	0,017** (0,006)	-0,016 (0,01)	0,04*** (0,007)	-0,044*** (0,014)
Pohlaví	-0,93 (0,123)	-0,323 (0,293)	0,033 (0,229)	-0,234 (0,220)	-0,228 (0,183)	-0,315 (0,307)	0,202 (0,192)	-0,649 (0,410)
N	1117		761		668		519	
R ²	0,41	0,208	0,238	0,115	0,317	0,065	0,157	0,204

Výstup regrese je označen v koeficientech regrese (logitech). Číslo v závorkách označuje míru směrodatné chyby. Vlastní tabulka je zhotovena podle dat ESS. *= Sig. <0,5; **= Sig. <0,010
***= Sig. <0,001

Při pohledu na výsledky analýzy vidíme nízkou hodnotu Nagelkarkova pseudo R² u strany ANO a OLANO. Regresní analýza zde neodhalila mnoho informací o voličích těchto stran. Nejvyšší hodnotu (0,317) má strana PiS, u které jsou významné téměř všechny proměnné.

Pokud se podíváme na výstupy jednotlivých stran, tak je možno vidět, že u strany ANO byla signifikantní důvěra v politiky, unifikace EU a věk. Ostatní proměnné nemají při rozhodování voliče žádný vliv. Voliči, kteří věří v politiky budou spíše volit ANO, stejně tak mají větší šanci na volbu ti, kteří se negativně staví vůči unifikaci EU. Mírně roste šance na volbu taktéž s vyšším věkem.

U SPD, která je nacionálně populistickou stranou, se ukázala jako signifikantní otázka na odchod z Evropské unie, kdy se odmítavým postojem vůči EU zvyšují šance na volbu SPD až sedmkrát. Stejně tak se tyto šance zvyšují, pokud volič

vidí negativní vliv imigrantů na svou zemi. Poslední statisticky signifikantní proměnnou je věk. S narůstajícím věkem mírně klesají šance pro volbu SPD.

U voličů Fidesz se zvyšuje šance na volbu strany společně s důvěrou v politiky a politické strany. Dále jsou významné proměnné odpor vůči unifikaci EU, odchod z EU a imigrace, kdy se s negativním postojem vůči těmto proměnným zvyšují šance volby strany Fidesz. Ostatní proměnné se neukázaly jako signifikantní.

U strany Jobbik se jako signifikantní ukázala pouze proměnná věk, a to tak, že s vyšším věkem se snižuje pravděpodobnost volby.

U strany PiS se ukázalo jako signifikantní nejvíce proměnných. Vliv má důvěra v politiky, tedy lidé, kteří důvěřují politikům, budou spíše volit PiS. Dále má vliv negativní postoj k EU. Šance na volbu strany se zvyšují, pokud se volič staví záporně vůči další unifikaci a chce, aby Polsko opustilo EU. Dále se jako významné jeví vzdělání a věk, s vyšším věkem a nižším vzděláním rostou šance na volbu strany PiS.

U strany OĽaNO vyšla signifikantní taktéž pouze jedna proměnná. Touto proměnnou je podpora vystoupení z EU. Voliči, kteří si přejí odejít z EU budou mít větší pravděpodobnost pro volbu strany OĽaNO.

U strany SMER se ukázala jako signifikantní důvěra v politiky, tedy že s vyšší podporou roste pravděpodobnost na volbu strany. Taktéž jsou významnými proměnnými vzdělání, jelikož s nižším vzděláním roste podpora strany, a věk, kdy s věkem roste šance volby strany SMER.

U poslední strany, ĽSNS, se ukázala jako signifikantní proměnná důvěra v politiky, kde s vyšší nedůvěrou roste šance na volbu strany. Další významnou proměnnou je odchod z EU. Voliči zastávající názor, že by Slovensko mělo opustit EU, mají větší šanci přiklonit se k ĽSNS. Poslední významnou proměnnou je věk. Mladší lidé tak budou spíše volit stranu ĽSNS.

4.3. Srovnání

Nyní se práce popořadě blíže podívá na jednotlivé státy a podrobněji vysvětlí výsledky jednotlivých proměnných. Zároveň taky bude srovnávat státy mezi

sebou. Pro lepší pochopení výsledků některých proměnných byly vytvořeny kontingenční tabulky, ve kterých lze lépe vidět vztah mezi proměnnými.

V případě ANO se většina proměnných ukázala jako zcela nepodstatných, co se týče vlivu na volbu strany. Velice překvapivá byla skutečnost, že se ani pro jednu stranu v České republice neukázala jako signifikantní nedůvěra v politiku. Pro lepší pochopení této skutečnosti byly vytvořeny kontingenční tabulky pro každou z těchto stran.

Tabulka 3, důvěry v politiky ANO				
	2014		2018	
	ANO	Ostatní strany	ANO	Ostatní strany
Naprostá nedůvěra	11,7 %	9,4 %	6,4 %	8,6 %
1	6,7 %	11,1 %	6,6 %	10,1 %
2	13,4 %	16,9 %	11,1 %	14,1 %
3	15,7 %	14,3 %	15,2 %	15,3 %
4	14,7 %	14,4 %	13,5 %	14,2 %
5	17,4 %	16,4 %	21,1 %	16,5 %
6	9 %	3,7 %	9,5 %	8,1 %
7	5,7 %	4,5 %	7,8 %	7,9 %
8	3,7 %	3,7 %	5,9 %	2,7 %
9	1 %	1,7 %	2,4 %	1,2 %
Naprostá důvěra	1 %	0,2 %	0,5 %	1,4 %
N	299	817	422	935

Nedůvěra v politiky u ANO je téměř stejná jako nedůvěra zbytku voličů. U některých hodnot je sice rozdíl patrný a jsou to statisticky významné hodnoty, především v roce 2014. V roce 2018 regrese ukázala, že vliv má naopak důvěra v politiky. Tato skutečnost může být vysvětlena úspěchem ANO ve volbách. V roce 2014 bylo ANO v parlamentu první rok a voliči této strany byli stále nespokojeni se současnou politickou situací, zatímco v roce 2018 již mělo ANO většinovou vládu a důvěra lidí se proto zvýšila.

U Úsvitu a SPD se taktéž na rozdíl od očekávání neukázala nedůvěra v politiku jako významná. Pro lepší pochopení této skutečnosti byla tedy opět vytvořena kontingenční tabulka důvěry v politiky, která byla pro SPD v regresi těsně za hranicemi statistické významnosti.

Tabulka 4, důvěra v politiky Úsvit/SPD				
	2014		2018	
	Úsvit	Ostatní strany	SPD	Ostatní strany
Naprostá nedůvěra	15,9 %	9,8 %	16,7 %	7,4 %
1	13,6 %	9,8 %	12,5 %	8,8 %
2	18,2 %	15,8 %	15,3 %	13,1 %
3	9,1 %	14,9 %	20,8 %	14,9 %
4	4,5 %	14,9 %	13,9 %	14 %
5	15,9 %	16,7 %	13,9 %	18,1 %
6	9,1 %	7,7 %	4,2 %	8,8 %
7	9,1 %	4,7 %	0 %	8,3 %
8	4,5 %	3,6 %	0 %	3,9 %
9	0 %	1,6 %	2,8 %	1,5 %
Naprostá důvěra	0 %	0,5 %	0 %	1,2 %
N	44	1073	72	1285

Z těchto tabulek lze vyčíst, že nedůvěra v politiky není důležitou postojovou proměnnou jen pro SPD a Úsvit, ale pro téměř všechny voliče v České republice. V tabulce je možno vidět, že 79,2 % voličů SPD nedůvěřuje politikům. U voličů jiných stran takto nedůvěřuje 58,2 %. Jedná se o větší nedůvěru, než která byla naměřena v roce 2014 u strany Úsvit. Ačkoliv Chí-kvadrátový test statistické významnosti odhalil, že mezi některými hodnotami existuje statistická významnost a lze vidět trend, že poměrně vysoké procento voličů SPD a Úsvitu naprosto nedůvěřuje politikům oproti voličům jiných stran, nejedná se však o důvodový postoj, který by měl dostatečně signifikantní vliv na rozhodování voliče.

U voličů strany Fidesz je vidět vysoká důvěra ve strany. Tento jev je zcela proti očekávání, nejedná se však o jedinou populistickou stranu v této analýze, u které důvěra v politiku zvyšuje šanci na volbu strany. U Jobbiku je jev opačný než u Fidesz, tedy je zde vidět, že voliči této strany nedůvěřují v politiku. V roce 2018 byla nedůvěra mírně nad hranicí statistické významnosti (sig. 0,084). Trend je však stále patrný. U voličů strany Jobbik však během těchto čtyř let nastala změna, neboť na rozdíl od roku 2014 pro ně již nejsou při volbě strany důležité negativní postoje vůči imigraci a EU. Pro vysvětlení tohoto jevu nám může opět pomoci Fidesz. Zatímco v roce 2014 zastával Jobbik roli krajně pravicové

populistické strany, Fidesz se čtvrtým rokem postupně radikalizoval a ve volbách v roce 2018 zastával podobnou roli jako Jobbik. Představitelé strany proto od roku 2015 začali transformovat stranu na pravý střed s podporou EU, aby tak přitáhli nové voliče. To se jim daří, neboť tito voliči již taktéž nezastávají krajně pravicové názory (Héjj, 2017).

Polská strana PiS je jedinečný případ, neboť většina proměnných se zde ukázala jako signifikantních. Stejně jako u strany Fidesz i zde roste podpora strany společně s podporou politiky. Souběžně taky vzrůstá podpora s negativním pohledem na EU a imigraci u lidí starších a bez vysoké školy.

Výsledky OľaNO v této regresi dopadly obdobně jako výsledky ANO. U strany vyšla velice nízká hodnota Nagelkerkova R^2 , které zde činí pouze 0,065, a ukazuje tedy, že regresní analýza nedokázala danými proměnnými objasnit důvodové postoje voličů této strany. U strany SMĚR vyšla důvěra v politiky jako pozitivní důvodový postoj voličů, což je taktéž velice překvapivá skutečnost. U voličů strany ĽSNS vyšly proměnné částečně tak, jak hypotézy předpokládaly, byla tedy signifikantní nedůvěra v politiky a EU. Jediným překvapením byl odpor k imigraci, který nevyšel signifikantní. V tabulce 5 je porovnání všech slovenských stran z této analýzy s ostatními slovenskými stranami.

Tabulka 5, Imigranti dělají zem lepší/horší Slovensko						
	LSNS	Ostatní strany	SMĚR	Ostatní strany	Olano	Ostatní strany
Horší	17.6 %	7.7 %	7.2 %	8.9 %	7.4 %	8.3 %
1	20.6 %	6.3 %	8.4 %	6.1 %	1.9 %	7.6 %
2	5.9 %	15.3 %	18.1 %	12.5 %	9.3 %	15.3 %
3	11.8 %	14.5 %	14.9 %	13.9 %	13.0 %	14.4 %
4	14.7 %	12.4 %	14.9 %	10.9 %	11.1 %	12.6 %
5	17.6 %	25.6 %	21.3 %	27.9 %	37.0 %	24.0 %
6	2.9 %	6.8 %	6.4 %	6.7 %	1.9 %	7.0 %
7	8.8 %	4.9 %	4.0 %	5.8 %	9.3 %	4.7 %
8	0.0 %	2.8 %	1.6 %	3.3 %	3.7 %	2.5 %
9	0.0 %	1.0 %	0.8 %	1.1 %	1.9 %	0.9 %
Lepší	0.0 %	2.8 %	2.8 %	2.8 %	3.7 %	2.5 %
N	34	574	249	359	554	54

Pouze pro jednu ze stran se ukázal Chí-kvadrátový test proměnné jako signifikantní. Jedná se o ĽSNS. Je zde také možné vidět skutečnost, že většina

obyvatelstva Slovenska se staví mírně negativně či neutrálně k imigrantům v zemi. Zatímco u voličů OĽaNO a SMER jsou výsledky podobné jako u ostatních stran, u ĽSNS je však vidět veliký rozdíl mezi příznivci této strany a ostatních. Důvodem, nízké signifikance odporu proti imigraci, by mohl být poměrně nízký počet případů pro volbu ĽSNS, neboť zde nebyla proměnná na hranici signifikance, na rozdíl od případu SPD. U ĽSNS lze vidět vyšší šanci na volbu mladších lidí, podle Jakuba Lyska se Kotlebovi povedlo mobilizovat nevoliče a prvovoliče. Taktéž ĽSNS profituje z „protest voting“ postoje, tedy je voleno lidmi, kteří nejsou spokojeni se současným slovenským systémem (Lysek, 2020).

Vysvětlení celkově vyššího odporu vůči imigrantům v roce 2018 oproti roku 2014 nám dává autorka M. Vachudová, která hovoří o přijetí etnopolulismu stran. Jedná se o strategii populistických stran, díky které mohou získat větší podporu veřejnosti. Ty začaly diskurz o nepřijímání imigrantů a o jejich nebezpečí v časech migrační krize v roce 2016. Průzkumy z této doby ukazují, že občané napříč V4 viděli v migrantech větší nebezpečí než dříve. Dalším důvodem, proč je ve státech V4 poměrně silně negativní postoj vůči imigrantům, může být komunismus, neboť v těchto čtyřiceti letech se na území ČR téměř nevyskytovali cizinci. Autorka taktéž argumentuje, že důvodem pro méně silný odpor vůči imigrantům na Slovensku oproti dalším státům V4 může vysoká maďarská menšina (Vachudová, 2020: 8).

4.4. Diskuse

B. Spruyt se ve své práci snažil zjistit, zda jsou postojové důvody schopny blíže vysvětlit podporu populistických stran. Z výsledků tohoto výzkumu vyšlo najevo, že pokud jsou lidé zranitelní, ať je to z pocitu nedostatečného politického vlivu, špatného ekonomického zázemí, či jinak, mají větší šanci volit populisty. Zároveň v práci došel k závěru, že postojové proměnné jsou vhodné pro studium populismu (Spruyt, 2016). Tato práce vycházela právě z těchto závěrů a snažila se zjistit, které důvodové proměnné jsou pro voliče populistických stran důležité. Ukázalo se, že některé proměnné zvyšují šance pro volbu populistických stran, nicméně žádná z nich se neukázala signifikantní pro všechny voliče.

M. Rooduijn, který testoval postojové důvody voličů 15 stran západní Evropy, došel k poměrně odlišným výsledkům. Hlavním rozdílem byla míra politické důvěry, která byla nejčastější signifikantní proměnnou, a to ve 14 z 15 případů (Rooduijn, 2017). V této práci však byla proměnná signifikantní pouze u voličů Jobbiku v roce 2014 a LSNS 2018 a přestože existuje určitý trend, nebyla už proměnná významná pro voliče dalších stran. I přesto že zde je vidět trend u nacionálně populistických stran, u čtyř populistických stran důvěra v politiku šanci na volbu těchto stran zvyšuje (jak nacionální, tak centristické populistické strany). Jedná se tedy o největší rozdíl, co se týče studia populistických stran v západní a východní Evropě. Odpor k imigrantům vyšel jako významná proměnná pro 10 ze 14 testovaných stran, přičemž tato práce ho odhalila u 5 z 8 případů. Výsledky pro tuto proměnnou se tedy nerůzní od stran v západní Evropě.

Práce Piotra Zagórskiho a Andrése Santany, zkoumající rozdíly v postojových důvodech voličů a nevoličů centrální Evropy, došla k závěrům, že odpor vůči imigrantům a euroskepticismus jsou pro tyto voliče významné. Tato skutečnost se opět neliší od výsledků této práce, navíc obdobně jako v této bakalářské práci se i při výzkumu výše zmiňovaných autorů ukázala signifikantní důvěra v politiky, a tedy lidé, kteří důvěřují politikům, mají větší pravděpodobnost volby strany. Je však otázkou, zdali tato důvěra pramení z prostého důvodu, že jsou voliči spokojeni s volebním úspěchem stran, které mají jejich podporu, či protože souhlasí s politikou a představou o vzhledu demokracie, které tyto strany mají (Zagórski, 2021).

Tato práce se soustředí výhradně na postojové důvody voličů, nicméně by jistě profitovala z využití dalších proměnných, jako jsou populistické postoje. S těmi ve své studii pracoval A. Akkerman, C. Mudde a A. Zaslove (2013), kteří zkoumali tři typy politických postojů voličů populistických stran. Jednalo se o populistické, pluralistické a elitářské postoje. V tomto výzkumu autoři potvrdili, že tyto postoje mají vliv při rozhodování voličů v případě Nizozemí. Jistě by bylo přínosné, kdyby byl proveden obdobný výzkum i na území V4. Tato práce ukázala, že některé postojové důvody jsou významné při rozhodování voliče a že žádná z nich není významná pro všechny voliče populistických stran ve V4.

Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala hledání společných postojových důvodů voličů populistických stran napříč V4. Teoretická část se zabývala definicí populismu, objasněním dělení populistických stran a představením teorie „losers of globalization“. Lidé, kteří jsou ohroženi vlivem příchodu globalizace, budou dle této teorie náchylnější k volení populistických stran. Tato ohroženost se projevuje mnoha způsoby, z nichž jsem pro svou práci vybral tři. Jedná se o nedůvěru v politiku, kdy jsou lidé, kteří si nejsou jistí svou budoucností, ochotnější naslouchat populistické rétorice, neboť tak můžou zaměnit problémy „své“ za problémy „naše“. Dále je to odpor vůči imigraci, kdy z teorie opět vychází, že lidé se vlivem globalizace – a s ní spojené imigrace – mohou cítit zranitelní, a tím pádem budou spíše nakloněni k populistickým stranám. Jako poslední důvod jsem z literatury vybral euroskepticismus, neboť populistické strany často mluví o EU jako o nepříteli, který narušuje národní bezpečnost a ničí národní kulturu. Byly představeny strany, kterými se práce zabývá, a bylo argumentováno, proč se jedná o strany populistické. V samostatné kapitole bylo prezentováno, jaké nebezpečí může populismus představovat pro demokratický režim, ve kterém může oslabovat instituce, které ve státech V4 nemají dlouhou tradici. Na příkladu Anglie bylo ukázáno nebezpečí i pro zemi, která má dlouholetou demokratickou tradici, neboť i v takové zemi má populismus šanci na úspěch. V teoretické části práce byly vytvořeny tři hypotézy, které byly následně ověřovány ve výzkumné části.

První hypotéza předpokládala, že lidé, kteří se rozhodli volit populistickou stranu, spíše nebudou věřit v politiku. Ukázalo se však, že v České republice nevěří v politiku větší část voličů, a nejednalo se tak o signifikantní důvod. U voličů některých stran byl jev dokonce opačný – jedná se o strany Fidesz, PiS a SMĚR. Voliči těchto stran důvěřují v politiku a tato hypotéza se neukázala jako validní.

Druhá hypotéza vycházela z předpokladu, že lidé, kteří jsou euroskeptičtí, budou spíše podporovat populisty. Ačkoliv se v tomto případě neobjevil výsledek, ve kterém by voliči populistických stran byli pro setrvání v EU či vyšší unifikaci, nebyl tento postoj důležitý pro všechny voliče populistických stran. Zatímco u voličů centristických populistických stran se jednalo o méně důležitý důvod, pro voliče nacionálně populistických stran byl euroskepticismus důležitější.

Poslední hypotéza, která stála na premise, že lidé, kteří se negativně staví k imigrantům, budou spíše volit populistickou stranu, se taktéž nenaplnila. Ačkoliv pro většinu stran, pro které byl významný euroskepticismus, byl významný i odpor k imigrantům, opět se nejednalo o jev, který by byl přítomný u všech stran, které byly v práci zkoumány.

Taktéž jsem testoval některé proměnné, které nejsou postojovými důvody. Jednalo se o věk a vzdělání. I tyto proměnné vycházejí z předložené teorie, neboť lidé starší nebo méně vzdělaní mají horší uplatnění na trhu práce, a jsou tedy zranitelnější a měli by mít větší tendenci volit populistickou stranu. K těmto proměnným jsem ještě po vzoru C. Muddeho přidal pohlaví. Vzdělání mělo vliv překvapivě jen u několika málo stran a vliv věku, ačkoliv se jednalo o proměnnou, která prokazovala signifikanci poměrně často, se pro každou stranu lišil.

Cílem této práce bylo nalézt postojové důvody, které jsou významné pro voliče stran států V4. Mezi nejdůležitější je možno zařadit euroskepticismus a odpor k imigrantům. Přestože se množství proměnných ukázalo jako důležité při rozhodování voličů, žádná proměnná se neukázala jako důležitá pro všechny strany. Centristické populistické strany a nacionálně populistické strany se lišily v mnohém. Pro centristické nebyla otázka imigrace ani otázka euroskepticismu tak důležitým důvodem pro volbu strany.

Anotace

Populismus je v dnešní době velice diskutované téma, v akademických kruzích se také jedná o téma často rozebírané a zkoumané. V posledních letech se pozornost začala obracet také na voliče takovýchto stran. Tato práce se proto zaobírá hledáním témat, která mají vliv na voliče při rozhodování mezi volbou populistické strany oproti ostatním stranám. Snahou je najít taková témata, která jsou společná pro všechny voliče populistických stran visegrádské čtyřky. V práci je využita teorie „losers of globalization“ která se často vyskytuje ve výzkumech zabývajících se voličstvem populistických stran. V práci je uvedena jasná definice populismu, podle které je ověřován populismus u každé strany, které jsou součástí analýzy. Tato definice čerpá z děl C. Muddeho, který je expertem na téma populismu. Je zde argumentováno, že populismus může ohrožovat demokracii. Postojové důvody, které zde jsou testovány, jsou euroskepticismus, nedůvěra v politiku a odpor k imigrantům. Tyto postoje jsou testovány skrze binární regresní analýzu v SPSS, která vychází z data setů European Social Survey (ESS) z let 2014 a 2018.

Anotation

Populism is a concept that is widely discussed nowadays, even in academic sphere it is a topic that is often researched. In last years, more and more studies are trying to better understand the reasons of why people vote for populist parties, this work is trying to search for attitudes, that have influence on the voter when deciding to vote either populist or other party. The aim is to look for attitudes, that would be common for all voters across the Visegrad four. The theory that is used in this thesis works with “losers of globalization”, which is widely used when explaining populist voters. Clear definition will be proposed for this work, which will be used to verify populism of every party that is part of this analysis. This definition is based on the works of C. Mudde, who is an expert on populism. This paper argues the populism can present danger to democracy. The subjects, that I am testing in this work are euroscepticism, political distrust and opposition to immigration, these attitudes are tested through binary regression analysis in SPSS, in this analysis I am working with dataset from European Social Survey (ESS) from years 2014 and 2018.

Literatura

- Ágh, A. (2016). The Decline of Democracy in East-Central Europe. *Problems of Post-Communism*, 63(5–6), 277–287.
<https://doi.org/10.1080/10758216.2015.1113383>
- Akkerman, A., Mudde, C., & Zaslove, A. (2013). How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies*, 47(9), 1324–1353. <https://doi.org/10.1177/0010414013512600>
- Anna Vachudova, M. (2020). Ethnopolitism and democratic backsliding in Central Europe. *East European Politics*, 36(3), 318–340.
<https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1787163>
- Ash, L. (2020, 21. září). Inside ‘LGBT-free zones’. *BBC*. Dostupné z <https://www.bbc.com/news/stories-54191344>
- Babiš, A. (2013, 2. září). Dopis Andreje Babiše občanům [stránky strany]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12556/dopis-andrejababise-obcanum>
- Babiš, A. (2017). Čau lidi [Facebook]. Dostupné z <https://m.facebook.com/anobudelip/photos/a.294102547326652/1419871211416441/?type=3&p=60>
- Bárdy, P. (2020, 26. únor). Najväčšie korupčné kauzy od roku 2006. *Aktuality.sk*. Dostupné z <https://www.aktuality.sk/clanok/420373/najvacsie-korupcne-kauzy-za-10-rokov-na-slovensku-toto-treba-vysetrit/>
- Bozóki, A., & Hegedűs, D. (2018). An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union. *Democratization*, 25(7), 1173–1189.
<https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1455664>
- Bugaric, B. (2008). Populism, liberal democracy, and the rule of law in Central and Eastern Europe. *Communist and Post-Communist Studies*, 41(2), 191–203.
<https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2008.03.006>
- Canovan, M. (1982). Two Strategies for the Study of Populism. *Political Studies*, 30(4), 544–552. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1982.tb00559.x>
- Canovan, M. (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, 47(1), 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>
- Casalicchio, E. (2020, 24 prosinec) 15 things Vote Leave promised on Brexit – and what it got. *Politico*. Dostupné z <https://www.politico.eu/article/15-things-uk-vote-leave-promised-on-brexit-and-what-it-got/>
- Císař, O. (2017). Czech Republic: from post-communist idealism to economic populism. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- ČTK. (2016, 6. březen). Slováci do parlamentu dostali i krajní pravici. Kdo je Marian Kotleba a kdo jeho voliči. *ČT 24*. Dostupné z

<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1716625-slovaci-do-parlamentu-dostali-i-krajni-pravici-kdo-je-marian-kotleba-a-kdo-jeho-volici>

ČTK. (2020, 12. říjen). Soud na Slovensku uznal Kotlebu vinným z extremistického činu. České noviny. Dostupné z <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/soud-na-slovensku-uznal-kotlebu-vinnym-z-extremistickeho-cinu/1945100>

Danaj, A., Lazányi, K., & Bilan, S. (2018). Euroscepticism and populism in Hungary: The analysis of the prime minister's discourse. *Journal of International Studies*, 11(1), 240–247. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2018/11-1/18>

Doyle, D. (2011). The Legitimacy of Political Institutions. *Comparative Political Studies*, 44(11), 1447–1473. <https://doi.org/10.1177/0010414011407469>

Evropský parlament. (2018) Conflict of interest and the protection of the EU budget in the Czech Republic [deklarace]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0530_EN.pdf

Fico, R. (2007, 5. červenec). Sviatok: Fico na Devíne vyzýval na výchovu k vlastenectvu [SITA news agency]

Freedom House. (2021). Hungary. Dostupné z <https://freedomhouse.org/country/hungary/freedom-world/2020>

Havlík, V. (2015). The economic crisis in the shadow of political crisis: The rise of party populism in the Czech Republic. *European populism in the shadow of the great recession*, 199–216.

Havlík, V. (2019). Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe. *Problems of Post-Communism*, 66(6), 369–384. <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1580590>

Hayward, J. (1996). *Elitism, Populism, and European Politics*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

Hegedüs, D. (2019). Rethinking the incumbency effect. Radicalization of governing populist parties in East-Central-Europe. A case study of Hungary. *European Politics and Society*, 20(4), 406–430. <https://doi.org/10.1080/23745118.2019.1569338>

Héjj, D. (2017). The rebranding of Jobbik. *New Eastern Europe*, 29(6), 83–90.

Hnutí ANO. (2017). Teď nebo nikdy. Dostupné z <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>

Hnutí SPD. (2017). Politický program SPD. Dostupné z <https://www.spd.cz/program-vypis/#7267>

Kenes, B. (2021). Jobbik: A Turanist Trojan Horse in Europe?.

- Kedroň R, Čemusová, T, Guryčová, T, Cibulka, J. (2019, 30 září) Komplettní obvinění z kauzy Čapí hnízdo. *iRozhlas*. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/babis-komplettni-sdeleni-obvineni-dukazy-capi-hnizdo-dokument_1909300600_cib#par_1
- Kotwas, M., & Kubik, J. (2019). Symbolic Thickening of Public Culture and the Rise of Right-Wing Populism in Poland. *East European Politics and Societies: And Cultures*, 33(2), 435–471. <https://doi.org/10.1177/0888325419826691>
- Körösényi, A., & Patkós, V. (2017). Liberal and Illiberal Populism. The Leadership of Berlusconi and Orbán. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 8(3), 315–337. <https://doi.org/10.14267/cjssp.2017.3s.14>
- KRIESI, H., GRANDE, E., LACHAT, R., DOLEZAL, M., BORNSCHIER, S., & FREY, T. (2006). Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921–956. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00644.x>
- Kubát, M., Mejstřík, M., & Kocian, J. (2017). *Populismus v časech krize*. Praha, Česká republika: Karolinum.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. Londýn , Anglie: Verso.
- Levitsky, S. and J. Loxton. 2012. “Populism and competitive authoritarianism: the case of Fujimori’s Peru,” in C. Mudde and C. Rovira Kaltwasser (eds), *Populism in Europe and the Americas: Threator Corrective for Democracy?* Cambridge: Cambridge University Press, 160–81.
- Jakub Lysek, Ľubomír Zvada, Michal Škop. Mapping the 2020 Slovak Parliamentary. Election. Analysis of Spatial Support and Voter Transition. *Politologický časopis – Czech Journal of Political Science* 3:278-302. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=909153>
- ESNS. (2016). Program strany. Dostupné z: <http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>
- Minority Rights Group. (2021, 12. duben). Slovakia | World Directory of Minorities & Indigenous Peoples. Dostupné z [https://minorityrights.org/country/slovakia/#:%7E:text=The%20rest%20of%20the%20population,cent\)%2C%203%2C084%20Poles%200.1%20per](https://minorityrights.org/country/slovakia/#:%7E:text=The%20rest%20of%20the%20population,cent)%2C%203%2C084%20Poles%200.1%20per)
- Mesežnikov, G., Gyárgášová, O. Ľ., & Smilov, D. (2008). *Politics and Liberal Democracy in Central and Eastern Europe*. Bratislava , Slovensko: Institut pro veřejné záležitosti.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2015). Vox populi or vox masculini? Populism and gender in Northern Europe and South America. *Patterns of Prejudice*, 49(1–2), 16–36. <https://doi.org/10.1080/0031322x.2015.1014197>

- Mudde, C., Kaltwasser, C., R. (2017): *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, Oxford.
- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2018). Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667–1693. <https://doi.org/10.1177/0010414018789490>
- O'Brien, T. (2015). Populism, protest and democracy in the twenty-first century. *Contemporary Social Science*, 10(4), 337–348. <https://doi.org/10.1080/21582041.2016.1237438>
- OĽaNO. (2020) Program strany. Dostupné z <https://www.obycajniludia.sk/program-2020/cestna-a-spravodлива-krajina/>
- Pasquino, G. (2008). Populism and Democracy. *Twenty-First Century Populism*, 15–29. https://doi.org/10.1057/9780230592100_2
- Pop-Eleches, G. (2010). Throwing out the bums: Protest voting and unorthodox parties after communism. *World Pol.*, 62, 221.
- Porter-Szűcs. B. (2015, 16. únor) PiS in their own words [blog post]. Dostupné z <http://porterszucs.pl/blog/>
- Prokop, D. (2020). *Slepé skvrny*. Brno, Česká republika: Host — vydavatelství, s. r. o.
- Rooduijn, M. (2017). What unites the voter bases of populist parties? Comparing the electorates of 15 populist parties. *European Political Science Review*, 10(3), 351–368. <https://doi.org/10.1017/s1755773917000145>
- Rummens, S. (2018). Populism as a threat to liberal democracy. In Kaltwasser, C. R., Ostiguy, P., Taggart, P. A., & Espejo, P. O. (2017). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford University Press.
- Spáč, Peter. (2012) Populism in Slovakia: Slovakia. In Havlík, V., Pinková, A. et al. (Eds.), (s. 227-258). *Populist Political Parties in East Central Europe*. Brno: Munipress.
- SITA. (2005, 7. prosinec). Fico: Pravicová vláda sa neštíti žiadnych spôsobov ako do štátneho rozpočtu dostať peniaze od obvyčajných ľudí. *SME domov*. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/2500408/fico-pravicova-vlada-sa-nestiti-nicoho-pri-naplnani-statneho-rozpocet.html>
- Sky News. (2016). Michael Gove – ‘EU: In Or Out?’ [Youtube]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=t8D8AoC-5i8>
- Spruyt, B., Keppens, G., & Van Droogenbroeck, F. (2016). Who Supports Populism and What Attracts People to It? *Political Research Quarterly*, 69(2), 335–346. <https://doi.org/10.1177/1065912916639138>
- Stanley, B. (2018) Populism in Centern Europe. In Kaltwasser, C. R., Ostiguy, P., Taggart, P. A., & Espejo, P. O. (2017). *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford University Press.

- Taggart, P. (1995). New populist parties in Western Europe. *West European Politics*, 18(1), 34–51. <https://doi.org/10.1080/01402389508425056>
- TASR. (2001, 5. leden). Fico: Směr nebude vytvárat' s d'alšími stranami žiadne bloky. *SME domov*. Dostupné z: <https://domov.sme.sk/c/1987/fico-smer-nehude-vytvarat-s-dalsimi-opozicnymi-stranami-ziadne-bloky.html>
- TASR. (2006, 1. březem). Najvyšší súd rozpustil Slovenskú pospolitost'. *Pravda*. Dostupné z <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/150013-najvyssi-sud-rozpustil-slovensku-pospolitost/>
- TASR. (2020, 18. leden). Fico kritizoval prezidentsku za jej reakciu na prepustenie Trnku. *SME domov*. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/22305077/fico-kritizoval-caputovu-za-jej-reakciu-na-trnku.html>
- Učeň, P. (2004). Slovakia. *European Journal of Political Research*, 43(7–8), 1121–1129. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2004.00209.x>
- Urbinate, N. (1998). Democracy and Populism. *Constellations*, 5(1), 110–124. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.00080>
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1. <https://doi.org/10.2307/422412>